

Adamczyk, Danuta

"Istorija ukrajinskoj dozowniewoj żurnalistiki", Lwiv 1983 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 27/1, 107-109

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Istorijska ukrajinškoj dożovtniewoj žurnalistiki, Lwiv 1983, ss. 511.

Nakładem wydawnictwa uniwersyteckiego ukazała się we Lwowie w 1983 r. praca zbiorowa pracowników Uniwersytetu im. Iwana Franki pt. *Istorijska ukrajinškoj dożovtniewoj žurnalistiki*. Adresowana do studentów Wydziału Dziennikarskiego i Radiowo-Telewizyjnego, ale również do szerszego grona odbiorców spośród filologów i historyków, może też zainteresować polskiego odbiorcę zajmującego się historią czasopiśmiennictwa, przynosi bowiem szereg informacji o czasopiśmiennictwie ukraińskim XIX i początku XX w., które na terenach Galicji Wschodniej pozostawało w związkach szczególnie bliskich z czasopiśmiennictwem polskim.

Na pracę złożyły się trzy części: pierwsza, omawiająca historię prasy ukraińskiej do połowy XIX w., składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy omawia początki czasopiśmiennictwa ukraińskiego w latach dwudziestych XIX stulecia, wiążąc je z uniwersytetem w Charkowie i wytworzonym wokół niego środowiskiem intelektualnym. Aktywnymi organizatorami i fundatorami pierwszych periodyków ukraińskich byli uczeni. Ich to staraniem ukazywały się w Charkowie dwie gazety: „Charkowskijskij Jeżenedielnik” i „Charkowskijskie Wiedomosti” oraz trzy czasopisma: „Charkowskijskij Diemokryt”, „Ukraińskij Wistnyk” i „Ukraińskij Żurnał”. W rezultacie słabo rozwiniętego literackiego języka ukraińskiego i braku w społeczeństwie ukraińskim sił literackich czasopisma te były albo dwujęzyczne, albo ukazywały się w języku rosyjskim. Tematy podejmowane przez ówczesną prasę dotyczyły zagadnień znajdujących się w centrum uwagi społeczeństwa: spraw politycznych, ekonomicznych, kulturalnych, możliwości rozwoju literatury w języku narodowym. Rozwój owej prasy regulowała cenzura, stwarzająca wprawdzie dla niej korzystne warunki rozwoju, czuwająca jednak nad jej lojalnością.

W rozdziale drugim, omawiającym rozwój ukraińskiego czasopiśmiennictwa drugiej ćwierci XIX w., podkreślono — jako niekorzystny — fakt skasowania liberalnej cenzury z 1804 r. i wprowadzenie w jej miejsce w roku 1826 nowego prawa prasowego, znacznie ostrzejszego, stojącego na straży władzy państwowej, religii i narodowości i prześladowającego wszystko, co mogło temu zagrażać. Okres ten w dziejach prasy ukraińskiej charakteryzuje się rozwojem almanachów i kalendarzy, w których oprócz stałych pozycji, właściwych tego typu wydawnictwom, zamieszczano teksty literackie w języku ukraińskim. Były to m.in. „Utriennaja Zwiezda”, „Ukraińskij Sbornik”, „Łastiwka”, „Mołodnik”. W rozdziale tym znajdujemy również omówienie ukraińskich wydawnictw periodycznych ukazujących się w Kijowie i Odessie.

Rozdział trzeci zajmuje się początkami czasopiśmiennictwa ukraińskiego w Galicji, na Bukowinie i Zakarpaciu. Autorzy zwrócili uwagę, że wśród publicystów galicyjskich periodyków, ukazujących się w językach polskim, francuskim i niemieckim, znajdowali się też Ukraińcy, co świadczy, iż w środowisku ukraińskim w Galicji istniały potencjalne kadry dla stworzenia narodowej prasy. Jakkolwiek istnienie prasy w innych językach mogło stanowić podłoże do powstania ukraińskiego ruchu wydawniczego i czasopiśmienniczego, to niewątpliwie rozwój prasy ukraiń-

skiej na tych terenach zawdzięczać należy — zdaniem autorów opracowania — przede wszystkim ruchowi słowianofilskiemu i związkom z Rosją. Związki kulturowe z Rosją, wpływy literatury i sztuki rozwijających się we Wschodniej Ukrainie, a przede wszystkim oddziaływanie twórczości Tarasa Szewczenki — wszystko to odegrało ogromną rolę w rozwoju życia społeczno-kulturalnego i w budzeniu świadomości narodowej ukraińskiej społeczności w Galicji. Niewątpliwe znaczenie w tym procesie miały również inicjatywy kulturalne młodych ukraińskich twórców skupionych wokół Markijana Szaszkiewicza.

Rozdział czwarty zajmuje się ukraińskim czasopiśmiennictwem w Galicji w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XIX w. Do jego rozwoju przyczyniły się znacznie: rewolucja 1848 r., wpływy polskiej prasy w środowisku inteligencji ukraińskiej oraz zaktywizowanie kulturalne i polityczne tej inteligencji, czego wyrazem były pojawiające się inicjatywy prasowe. Środowisko proaustriackie wydało periodyk „Zorja Gałyćka”, moskalofile — swój organ „Dniwnik Russkij”; z inicjatywy osób prywatnych powstały dwie gazety informacyjno-polityczne: „Pczoła” i „Nowyny”. W latach pięćdziesiątych, dzięki poparciu kół klerykalnych i prządowych, nastąpił dalszy rozwój czasopism. Ukazywały się wówczas: we Lwowie „Russkij Wistnyk”, „Łada”, „Siemiejnaja Biblioteka”, a w Przemysłu almanach „Lesak iz nad Sana”.

Rozdział piąty w całości poświęcony został działalności publicystycznej Tarasa Szewczenki.

Część druga pracy dotyczy czasopiśmiennictwa ukraińskiego w drugiej połowie XIX w. W rozdziale pierwszym omówiono inicjatywy wydawnicze grup społecznych, politycznych i osób prywatnych we Wschodniej Ukrainie (różne typy periodyków, jak almanach „Chata”, pierwsze społeczno-polityczne i literackonaukowe czasopismo „Osnowa”, będące organem liberalno-burżuazyjnej inteligencji ukraińskiej, prywatne dzienniki „Kijewskij Tielegraf” i „Czernichowskij Listok”, prasa moskalofilska i narodowa, nielegalne wydawnictwa rękopiśmienne, czasopismo humorystyczne).

Następne rozdziały poświęcone zostały czasopiśmiennictwu w Galicji i zachodniej części Ukrainy, przy czym szczególnie obszernie omówiona została prasa galicyjska, skoncentrowana głównie we Lwowie. W rozdziale drugim zwrócono uwagę na wzrost tendencji narodowo-kulturalnych i społeczno-politycznych wśród inteligencji ukraińskiej w latach sześćdziesiątych oraz omówiono jej inicjatywy czasopiśmiennicze. Prezentując almanach „Zorja Gałyćka” jako album, podkreślano jego rolę w skupieniu sił naukowych i literackich różnych pokoleń i poglądów oraz znaczenie dla dalszego rozwoju prasy. Scharakteryzowano prasę ugrupowań politycznych: moskalofilskie „Słowo” oraz pisma narodowe: „Weczernici”, „Meta”, „Niwa”, „Rusałka”.

Rozdziały trzeci i czwarty zajmują się rozwojem rewolucyjno-demokratycznego czasopiśmiennictwa lat siedemdziesiątych—osiemdziesiątych XIX w., które zaczęło się rozwijać pod wpływem literatury socjalistycznej docierającej do inteligencji ukraińskiej z emigracyjnych środowisk zachodniej Europy. Omówiono periodyki „Druh”, „Hromadskij Druh”, „Dzwyn”, „Mołot”. Scharakteryzowano działalność publicystyczną Iwana Franki i Michaiła Pawłyka. Rozdział piąty omawia czasopiśmiennictwo na Ukrainie Naddnieprzańskiej w latach osiemdziesiątych. Szósty poświęcono almanachom i zbiorom literackim, ukazującym się w końcu XIX w. Dwa rozdziały ostatnie omawiają prasę na Bukowinie i Zakarpaciu.

Część trzecia pracy poświęcona została w całości rozwojowi postępowego i rewolucyjnego czasopiśmiennictwa ukraińskiego w końcu wieku XIX i na początku XX, głównie we Lwowie, ze szczególnym podkreśleniem publicystycznej i literackiej działalności I. Franki i M. Pawłyka. Czasopismu I. Franki „Żytie i Słowo”, jego

rozwojowi ideowemu, charakterowi, układowi, zawartości treściowej poświęcony został cały rozdział drugi. Rozdział następny, trzeci, zajmuje się pozostałą ukazującą się w tym czasie prasą radykalną, czwarty dotyczy czasopisma „Literaturno-Naukowyj Wistnyk”, jego roli i znaczenia w rozwoju nauki, kultury i literatury ukraińskiej. W rozdziale piątym autorzy omówili prasę lat 1905—1907 we Wschodniej Ukrainie, w następnym zaś scharakteryzowali prasę dla robotników i rzemieślników, ukazującą się w Galicji i Wschodniej Ukrainie. W owych początkach historii ukraińskiej prasy robotniczej wyróżnili autorzy dwa okresy: pierwszy przypada na lata siedemdziesiąte (ukazywały się w owym czasie we Lwowie, z inicjatywy polsko-ukraińskiego środowiska drukarzy, pisma w języku polskim: „Praca” „Rękodzielnik”, „Czcionka”), drugi to czas powstania prasy socjaldemokratycznej we Wschodniej Ukrainie („Raboczaja Zarja”, „Raboczeje Dieło”. „Wpieriod” „Raboczaja Gazieta”) i jej związków z socjaldemokratyczną prasą rosyjską.

Prezentowana praca, niewątpliwie interesująca, zawierająca obszerny przegląd czasopiśmiennictwa ukraińskiego oraz ukazująca jego tendencje rozwojowe, nie jest wolna od niedociągnięć natury merytorycznej i formalnej. Zaciążył nad nią fakt, że jest dziełem zbiorowym, bez generalnie ustalonej koncepcji i proporcji między poszczególnymi tematami i rodzajami prasy, a także kierunkami politycznymi (zupełnie marginesowo potraktowano prasę ugrupowań prawicowych). Stąd przerosty tekstu w kierunku analizy treści w przypadku niektórych periodyków czy analizy twórczości publicystycznej i literackiej autorów. Brak natomiast informacji typu syntetyzującego, dotyczących rozwoju gatunków dziennikarskich, organizacji redakcji, źródeł informacji prasowej, nakładów, form rozpowszechniania, rozwoju zawodu dziennikarskiego, prawa prasowego, które w tego typu pracy powinny być się znaleźć nie tylko jako elementy towarzyszące omawianiu niektórych tytułów. Szczególnie daje się odczuć brak odrębnego omówienia prawa prasowego, tym dotkliwszy, że na terenach Ukrainy działały dwa różne systemy prasowe: carski i austriacki, zmieniające jeszcze swój charakter w zależności od sytuacji politycznej, i one to miały istotny wpływ na kształtowanie się czasopiśmiennictwa ukraińskiego, jego treści, formy rozpowszechniania itp.

Autorzy pominęli zupełnie istotne dla tematu prace w języku polskim, zwłaszcza te traktujące o czasopiśmiennictwie w Galicji, gdzie silne były związki prasy polskiej i ukraińskiej. Wprawdzie przytaczane są tytuły periodyków wydawanych w języku polskim, lecz traktuje się je jako wyłącznie ukraińskie.

Innym istotnym mankamentem książki jest pozbawienie jej aparatu pomocniczego w postaci indeksów tytułów czasopism, nazwisk, miejscowości, co w poważnym stopniu utrudnia korzystanie z nagromadzonego w niej materiału. Owe niedociągnięcia powodują, że praca tylko w pewnym stopniu spełnia założoną przez autorów rolę podręcznika akademickiego.

Danuta Adamczyk

Prasa lubelska. Tradycje i współczesność, pod red. J. Jarowieckiego, J. Myślińskiego, A. Słomkowskiej, W. Śladkowskiego, Lublin 1986, ss.

W marcu 1979 r. odbyła się w Lublinie ogólnopolska sesja naukowa poświęcona tradycjom i współczesności prasy lubelskiej. Dopiero po ośmiu latach od tej daty ukazała się nakładem Wydawnictwa Lubelskiego książka zawierająca referaty uczestników. Z zamieszczonej w słowie wstępnym obszernej listy organizatorów